

"עוז כביר להיות חלש"

בחייך קופא ילודי דמי,
את הכבי —
את הצעה על עצמי,
את הרחמים על עוגתי
שלא עלתה...

וקברתי שם גם את צילה
החומק של התרומית —
את שתיקות הראווה
ומילות התהילה
הריקודות.

בשני הספרים האחרונים, "שירים חדשים" (1965) ו"פנים לכאן" (1968) — חלה הצטללות גוברת והולכת. מכה התחישת של נוכחות המוות. האירועים נעלמת. הדברים קשים מדי. אין היא מפנה את מקומה לרחמיים עצמיים, לבכי, לנוסטלגיה — אלא לתודעה עצמית מוחשית יותר, שיש בה אומץ גברי לעמוד מול הגורל. ובסיומן, האיש הוא, אותו האיש" כפי שאומר יחיאל מר בשיר הפיתוח את "שירים חדשים" — "אכל שקוף יותר / עם משימת חולי-חיו / ובבקש לבוא. // נתון בחישיך / אך שנות עיוור / כפי יותר / כשקר הזה / המתרסק ברוח לבבו".

האיש הוא אותו האיש, אבל חזק יותר בהיות גופו חלש יותר; פרזו כמו תמיד, אך מגינות עליו, "חומית השיר", המקנות לו את הכוח — "פיוק במשך / לצאת, וקוף, אחר עם כל גפתי / לבין שורות קפי / אל המרבי".

ונדמה שהמסע הוא מן העץ אל המדבר. אם עד כאן לופיע מראה העץ הרוק בשירים כה רבים, כסמל, כדימוי, כתמונה מלבבת ומעודדת — הרי ככאן והלאה משחרצ המדבר: "שחתי את כל המלים היפות למות במרבי" — הוא כותב בשיר "זה נורא" — ובסופו: "ועברתי כנחל עירוב כסלע, ונירתי / הלחלת הניחר במקומות, לחיות במרבי".

לוא פורש מן החברה שאיתה הוא מסוכסך, הוא מכיר בכך — והכרה זו היא עדות לבגרות ולחוסן-פנימי — שהולשותיה גדולות משלו. "יש אנשים שלא יכולים לחיות / פכלי לשנא איתך / ויש אנשים שאהבים אותך כספר"; ויודע שהמסע העובר עליו — "זה זורבנים שנה" — "קתיד לחלוף / באופן מוחלט כחולס / ביום ההוא המוב / כסוף השנה הזאת / שיתפזרו העננים / כפי ששענה / ויגמרו ההיש / בנות / וכל הקנינים / בין שניחשתי ובין שירעתי" ובשעה שאינו נלחם יותר (כמעט), ואינו נושא עינו לזהמים, ואומר שלום (כמעט) לכל אויביו, ומידה (כמעט) לכל שוביו — הוא יודע שגם שנשאר הוא — הוא; "הרי אהרן", מה שנשאר — הוא אותו אמתות פנימיות שהוא נאמן לתק תמיד ונאחו בתן בכל כוחו, כמו ירדנות, אהבת אשה, אהבת ילד, אהבת מולדת; ומי שנשאר לו לדבר אלו אמת הוא אהרן, איתו אלהים ש, יודע שאני יודע / ומתהלך עם זה / ומתהפך עם זה / ונפול וקם ושורד עם זה / דרבי לקראת הנודק".

בספר האחרון, "פנים לכאן", מתעצמת תחושת הסוף הקרב, עד שהיא מגיעה למעין השלמה. יחיאל אין לו צל, "אתה כל הזמן כאן / כבול, ולא מפתיע, כפתובכ בעינו / ומתגלגל מפני שאין לך צל" וכריות הכבר מופיעה שוב, העצם כריות שני קברים: "כורה אני לי שני קברים / ראשון כורה כעפר האפר / שני כורה באדמת הספר" ובסוף אותו שיר: "המקרה האחר יקרה את שניהם: זה וגם זה אבק יפספ", והצעה מן הספר השני, זו שאמרה "עצב, עצב", והכותב לא היה בטוח ששמעה היטב — היא עכשיו צעקה משמעת: "אני כליכך שותק / עד שהצעקה תוצה אותי לשניים, / ולא אומר, לא עוד. / עוד לא".

לאחר ההשלמה, כשהעולם נראה כבר מבעד לאיזה צעף, קיימת התפילה. התפילה לראות את היפה, לשכוח את הטמא, לאסור שלום ברחוב, להליבש ברחמים את המרעדים בקור, לראות בפני הבן עוד יום קיצ אחר, לכרוב ספר עלים כפשוטם, להיות חכם תמים!

לאחר ההשלמה יש איחוד בשמות עם האב. הספר האחרון מוקדש לזכרו, ואחד משעריו הוא "שירי בנהם אבי", ואחד הוא "ארץ אבי". אלה הם שירי חווה: מסך ואליר, בספירה גבוהה יותר, במאד, באחד, בשמיים, "אולי אני יותר כורד כמך / אתה שעוקב יקיריך" — הוא אומר לאביו, וחוזר אל חיקו כנער: "ברחמיך — / אני צועק אבי, ולא אליך". והשיר שהוא כבר על גבול הדממה הוא השיר המעביר צמרמרות בכשר, "ארץ אבי":

ואל ארץ אבי מה אביא?
צרוך דלתות מלי מפתח
אבק מן השבי
ושמחה לשמח
הקצב שבי.
ואכן אחת
ובלי
לחרות באבן את שמי.
זה כל שאביא אל ארץ אבי
לא לילה לא יום
לא חיבה לבבו
כחלום
לא קהות לחבו
לא מעט דעמי
אינני יודע
אי ארץ אבי.

זהו כמעט סוף המסע. מסע של חיים ארוכים וקצרים. המישה ספרים, כשלוש-מאות שיר, ומתחנה לתחנה, מאבן-מיל לאבן-מיל, גוברת התח בחרות, הכותב נצשה מודע יותר ויותר לעצמו, וככל שהוא נעשה מודע יותר לעצמו, מצטלל קולו, הוא משיל מעליו את ההשפעות, מתנער מן המשחקים הקלים — משחקי לשון, משחקי פסיקים, משחקי התחכמות — ועומד חשוף מול החברה, הטבע, הגורל. מתווה מעגל של גיר סביבו ובו הוא עומד בטוח, מוגיה של ריך פנימי והכרה של כוח. הכרה כי "שירה היא עוז כביר להיות חלש". בשיר "שגמצא בעזובנו, כתב:

אלי, אלי, אתה שומע?
כנך מול דלתך הציב
אהרון שירה, והוא גומע
עוד פעם ויין-הדכו המר
מואר בשמש השוקעת
מועב בענני צילך.
רק נקישת קלח, וכבר
נפשו כנך ירך רוגעת,
והוא שלך, כולו שלך.
וכך אני רואה אותו נפרד: ביד לבנה, רועדת, רכה וחוקה.

יחיאל מר
עשר שנים למותו

אנשים שחייבים קצרים כותבים אחרת. מיכיל פיאריברג, גנסי, רחל פוגל, יחיאל מר, יש איזה צוגה רך כהבהם מבפנים, ועל ארץ מאהיריתם. כל מה שהם כותבים, מלווה בלחש לאינשטע של מסוק עתיק: "אגוש כחציר יבוי, כצין הטזה כן יציק, כי רוח עברה בו ואיננו, ולא יכירו עוד טקוב".

כסבאים לדבר על יחיאל מר, יש רבין לא לדבר, אלא לקרוא בקול את שיריו. שיר אחר שיר, יותר כפל משורר מבני דורו, הוא עצמו הגדיר את מהותו, או את מהותו, "ספר על עצמך כהמשכים", כתב; ובמעט, הכשת ספריו הם תהנות במסע אל עצמו, למן "מלב ונוף" עד "פנים לכאן". מסע מן החוץ פנימה, במשורר בתוך נוף, אל משורר עם עצמו, ואם נרצה: מן הרוק אל הלכן, הדפים האחרונים מלבינים יותר.

ב"מלב ונוף" — האביב מסתער על הגפס בסוד בלבונו הנצח". הדפים הם פס פס של טראומה כפיה, הולדתה של צמקיר-צאל: שדות ירוקים וצהובים, צבי עצמחה, אטל, דקל, ברזל, אגס, אנליטל, חריש וקציר, ובלב הנוף הות — בית, אשה, חיטוק, לחם, משור אידילי, של ארץ-ישראל הקלאית והלוצית, כפי שראו אותה משוררים רבים לפניו, והוא עצמו נטוע בתוך זה, רואה עצמו כעץ — "שורשיך בלב ולבו כעברת / יהיו נלמב להפליא", שירים רבים בגוף-ראשון-רבים ובגוף-שני-רבים: "שיתחו הנשמה, כחלונת קרעה / תלוה לרוחות על הכל ככפסום"; או: "איך אברנו לשיר חימרנו באין / התימרנו לכפוש וחרנו לרשת"; והשפעות חזקות מאוד — הן במיקצב תן בדימויים — של שירי הגלובע, של שלונסקי ושל, כוכבים בחוץ" של אלתרמן, כמו: "ואילן ניצב על כהונות רגליו"; או — "הרוח מוחלת שפורתי-כפיים, / איזה סקר חבו! כמרצע כשק"; או על גשם לילי: "ולפתע ניתך! כחולם השקט! / כחיטוק שרחת מתכוננת הקור"; או על גלים: "כך גל כורע — כפי גבר / אל חיק אשה, בתאווה השמר"; או על אשה: "את האגם, השריפה והלהט — / איכה פולנו אברנו, לרעה / שאנו טורד-כף-ירדנו".

אבל בשני הספרים הבאים, "קווים למעגל" (1957) ו"מלוא חופניים רוח" (1962) — חלה ההינתקות הגמורה, הן מן הגופים האידיליים והן מהרגשת היחידה, ועם ההינתקות הזאת — החיפוש אחר עצמו ומקומו בעולם, אין עוד התפעמות לא-תמימה, מוחכמת, ואין עוד שילוב-ירועות. יחיאל מר עומד לבדו, והמצב החדש מחייב אותו למאבקים. הוא הולך ומתוודע לעצמו, וההתוודעות — אין מה נחת, אין בה הרצאות, להיפך, היא נפתלת עם סתירות וכסלים: כמו ב"פח":

למאורה הלא אין שום פח,
הייתי משיב לו אך נשאלתי —
הכל פשוט, רק אני מסוכף —
כסובבו של אילן אשר שתלתי,
השבת-לחיות כחודי-מטולה —
וגם הכעם ממנתי לי פח
ונפלתו...

או ב"עוד":
לאט לאט אבל בטוח
גם בדברים שמונחים אצלי כמים,
נייר-שיר, מפתח, קנה-מידה,
תגובת, הילוך, ועמידה
לפני קור שיש לחזות...

או ב"עוד":
פעם הייתי... ועוד,
מומן אני ועוד איך
גדור ומסויים מאוד
ומישיך
שלוש שימות-לב בשנה
ושתי הערות-שוליים.

הנימה של אירוניה-עצמית היא השלטת בשירים אלה; אירוניה האר מרת: אני מודע לחולשות שלי, אני גם מודע לכך שאהיים מודעים להן, אם כן עלי לקבל את הדין ולחיות עם מצבי זה, אך לחיות בו כמשורר; כלומר: עם כל המשחק שבדבר, המשחק גוונן את הפח. לכאורה אין טראגדיה באירוניה זו, שיש בה השלמה, אבל כבר לקראת סופו של הספר, "מלוא חופניים רוח", מופיעות שורות כמו:

עובתי כל ביתה ואיני הולך בקצב
למצוא אחד משירי-דשניים מלב,
ואחד נעלם צועק: עצב, עצב!
אך אינני בטוח אם שמעתי היטב...
ובשיר "קבורה" מתחיל לרקד המוטיב המקאברי:
כמעט כרעתי, כי כבר,
אבל הלכתי והלכתי והלכתי
עד שדה-איכה.
וקברתי שם כפוננה גדולה